

Шахматовим. Д. Ягіч, що вже забрав в сім питанню голос (в критиці поглядів Соболевського), висловляє кілька інтересних гадок в сій справі, але справедливо відкидаючи гіпотезу про великоросійство Поляв, він відступає Великоросіянам племена на лівім боці Дніпра: „За Дніпром на широкім просторі на схід і північ могла мати свою арену вже нивша, північно-східня група племен або диялектів. Се я признаю. Сіверяни давньої літописи могли й языково відріжнитись від осадників правого боку Дніпра“ (с. 30).

Шан. автор був ласкав подати мій закид на сю його гадку, котру він висловив в листі до мене, тут я уважаю потрібним його трохи пояснити.

Від Сіверян і взагалі задніпрянських Українців ми не маємо языкових памяток, отже всі здогади про языкову відмінність їх від правобічних — то цілком довільна гіпотеза. Їй противить ся ось який факт: північна Сіверщина, скільки знаю, тепер має північно-український диялект, сполучений рядом языкових переходів з білоруською мовою. Ми мусимо прийняти його за останок (архаїчний) старої сіверянської мови, бо не можемо уважати результатом пізнійшої української міграції, а то тому, що ся міграція і мішанина дала в результаті новішу форму української мови, якою є середньо-український диялект, що витворивсь, по всякій імовірности, власне сим міграційним процесом. З сим згоджують ся й історичні факти, бо вони не дають можности припускати винищення або й еміграції Сіверян з їх загорожених лісами просторів. „Севруків“ і память про сіверську територію аж до Сули ми стрічаємо ще в XVI в.

З інших уваг автора піднесу його погляд на языковий перехід між українськими і південно-словянськими мовами (с. 22, 36). Взагалі коротка ся розвідка дуже богата цікавими й важними гадками шан. автора.

М. Грушевський.

Karol Potkański — Kraków przed Piastami, Краків, 1898, ст. 155 (Rozprawy Akademii umiejętności, wydz. hist.-filoz., t. XXXV).

Розвідка ся поділяється на три частини. В першій автор заставляється над племенним підкладом Польщі і легендами, звязаними з найстаршими її центрами — Краковом і Вислицею; автор, оперуючись на звістці панонського життя, називає се племя Вислянами, прощаючись тим способом з фантастичною Хорватією. Давні етнографічні границі в Русію автор кладе більш менш відповідно теперішнім: Висляне мали займати долишній Сан, долишню і середню Вислоку, цілий Дунаєць з Попрадом (зауважу, що верхній Попрад належить тепер Русі); головна кольонізація їх була на лівім боці Висли; далше на північ Бужаке займали обидва береги Буга і горішній Вепр (с. 106 тому Rozpraw). Розуміється ся, се

уже великий поступ по давнійших заявах деяких польських учених, що мовляв на лівім боці Буга нема і не було ніякої Русі, її видумав російський уряд, але шан. автор не зважив, що останки і сліди давнійших руських осад переходять далеко зачеркнену ним границю, що наслідком історичних обставин Русь мусіла на заході відступати, отже давніше її границі йшли на захід далше ніж тепер, та що давніше руський клин на заході не міг бути вузьким, як тепер (увага автора, що Русь зайняла гірські краї Карпатів на заході вже по XVI в., ні на чім не оперта, рівнож забув він Русь на горішнім Попрадї, а Спіш без застережень зачислив до польської території). Старі перекази автор аналізує порівняним фольклорним методом, взагалі обережно, тільки в істнованне Крака, на мій погляд, увірував занадто скоро.

Друга частина (с. 150—200) присвячена відноснам Вислян, політичним і церковним, до Велико-моравської держави, третя — реконструкції історії Малополющі аж до прилучення її до Великопольської держави. Автор виказує чимало дотепу і зручності в орудуванні незвичайно скупим матеріалом і витисканню з нього максимум відомостей; рахунки і виводи його часом занадто гіпотетичні, але він переважно робить їх досить обережно, себто докладно відграничуючи певне від можливого. Я спинюсь коло того, що безпосередно дотикає нашої історії.

Насамперед мушу піднести, що автор за легко оцінив вплив руської держави в карпатських краях перед Володимиром і не числить ся з можливостями, які з сього-б виникали. Гіпотезу Соловійова про втрату сього впливу за Ігоря автор взяв занадто серйозно і положив в основу ріжних комбінацій. Поминаю деякі дрібніші помилки, зроблені через те, що автор знайомивсь з історією Русі тільки здебільшого. З сього витекає й його віра в норманську теорію, наче-б незнати в який доігнат.

Фундаційний привилей пражької катедрі д. П. має за фальсіфікат, але вказані в нім границі уважає автентичними границями церковного впливу моравської церкви на сході. З сим би ще найлекше можна згодитись (сю гадку боронив в спеціальній розвідці д. Регель, але його розвідки д. П. здасть ся не знає), хоч все воно задалеко на схід хоч би й для церковних впливів, але д. П. ще й вагаєть ся — чи не признати їх границями політичного впливу (с. 238).

Признаючи, що Краківська земля належала до Чехії в другій половині X в. (д. П. нарешті ввів у круг польської науки звістку ібн-Якуба!), д. П. гадає, що вже тоді Мешко пановав над Червенськими городами, поки не відобрав їх Володимир. Але се дуже неймовірно, щоб держава Мешка, опминаючи Краків, загорнула руське Підгірє і Побужє. Д. П. думає, що Мешко не відобрав Кракова, аби не сваритись із Че-

хами, але коли він, по його думці, позаберав землі наоколо Краківської землі в під носа у Болеслава, то се ледво чи могло годитись з удержанням добрих відносин з Чехією. Ібрагим ібн-Якуб, що досить докладно означив границі Мешкової держави, нічим не натякає, щоб на полудні вона мала граничити з Чехією. Автор виходить із буквального значіння звістки „Нестора“ про похід Володимира на Ляхів, але очевидно не знав, що сим звісткам не можна вірити на слово, без близької аналізи. Вже Репель прийшов до переконання, що літописець помиляв ся, і сей погляд має дуже багато правдоподібности.

З дальшого піднесемо дуже інтересний коментар д. П. до звісної грамоти Оди (гадки сі він висловив вже в своїм відчиті про гробову напись Болеслава Хроброго — Справоздання академії 1896, VI).

Взагалі праця автора робить дуже приємне вражіння науковістю і обережністю метода, об'єктивністю й значною ерудицією. Польська історична наука може в ній здобути дуже визначну силу.

М. Грушевський.

Літописць по Лаврентьевському списку. Издание 3-е (Археографической комиссии), Сиб., 1897, ст. XIV+512+42+63.

Нове видання Лаврентієвської літописи операється в головнім на попереднім виданню (1872 р.). Минаючи деякі незначні відмінні в передмові (нпр. ст. VIII і XIII), занотуємо, що нове видання відрізняється додатками. В першій (ст. 1—40) подано передрук виданого д. Чеботаревим і Черепановим Лаврентієвського кодекса порівняного з кодексами Радивілівським і Троїцьким (останній вже не існує більше). Другий додаток містить в собі початок Поученія Мономаха з досить пізньої рукописи кінця XVIII в. — се жерело описано в передмові дуже неповно. Покажчики (власних імен, географічний і річевий) не дають нічого нового. До друку нове видання літописи — як й попереднє — зладив д. А. Бичков.

О. Г—ий.

Dr. A. Kolessa — Dialectologische Merkmale des südrussischen Denkmals a. d. XIII. Jhdte „Žitije sv. Savy“ (відбитка з Philologie), Берлин, 1896, ст. 203—228 і 473—523, 8°.

Працю свою поділив автор на дві часті: в першій вібрав всі фолнологічні диялектичні прикмети згаданого пам'ятника, в другій, навівши думки давніших і сучасних учених про відносини українсько-руської мови до російської в минувшині й теперішности, обговорив питання про поодинокі важніші диялектичні прикмети пам'ятника, подекуди навіть